

Danuta Wójcik
Książnica Zamojska im. Stanisława Kostki Zamoyskiego
w Zamościu

Integracyjne działania edukacyjno-kulturalne Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych

Streszczenie: *Celem artykułu jest przedstawienie wybranych form pracy edukacyjno-kulturalnej Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych, który funkcjonuje w strukturach Książnicy Zamojskiej im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu. Podstawowe zbiory Ośrodka stanowią tzw. książki mówione na różnych nośnikach i książki czarno-drukowe z serii Duże Litery. Oprócz promowania książki i czytelnictwa w Ośrodku prowadzone są integracyjne działania edukacyjno-kulturalne wśród osób niepełnosprawnych z różnych środowisk miasta Zamość, regionu, a nawet kraju. Ośrodek współpracuje z instytucjami i ośrodkami skupiającymi osoby niepełnosprawne w różnym wieku. Podano tylko te formy działań, które najbardziej motywują osoby niepełnosprawne do aktywnego uczestniczenia w kulturze. Stwarzają im możliwości rozwijania zdolności i umiejętności twórczych, a tym samym przeciwdziałają społecznemu wykluczeniu. Przykładami takich działań są: konkursy, spotkania, realizacja projektów ministerialnych, występy artystyczne, literacko-plastyczne zajęcia terapeutyczne z dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną.*

Słowa kluczowe: *niepełnosprawni, biblioteka, Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych Książnicy Zamojskiej im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu, integracja osób niepełnosprawnych, kultura, edukacja*

Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych funkcjonuje w strukturach Książnicy Zamojskiej im. Stanisława Kostki Zamoyskiego w Zamościu od 1 czerwca 2005 r. Jego głównym zadaniem jest opieka czytelnicza nad wszystkimi osobami niepełnosprawnymi z Zamościa i regionu.

Podstawowe zbiory Ośrodka stanowią:

- książki mówione na różnych nośnikach (kasety, płyty CD, MP3),
- książki mówione w zapisie cyfrowym do odtwarzania na tzw. czytaku,
- książki czarno-drukowe z serii *Duże litery*, razem około 2200 tytułów.

Oprócz promowania książki i czytelnictwa Ośrodek stwarza czytelnikom niepełnosprawnym możliwości rozwijania swoich umiejętności i zdolności twórczych poprzez aktywne uczestnictwo w organizowanych imprezach i wydarzeniach kulturalnych: spotkaniach teatralnych i autorskich, konkursach literacko-plastycznych, warsztatach dla niepełnosprawnych twórców, zajęciach terapeutycznych literacko-plastycznych dla dzieci i innych imprezach integracyjnych. Twórczość artystyczna osób niepełnosprawnych promowana jest przez działalność wystawienniczą i wydawniczą. Realizowane przedsięwzięcia mają zasięg lokalny, regionalny i ogólnopolski.

*Fot. 1. Zajęcia z dziećmi — 30.03.2012 r.
(Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych)
Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.*

Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych współpracuje z organizacjami, stowarzyszeniami i instytucjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych z Zamościa i regionu, a także kraju. Na szczególną uwagę zasługuje wieloletnia współpraca z Zamojskim Oddziałem Polskiego Związku Niewidomych, w którego siedzibie prowadzony jest punkt biblioteczny książki mówionej. W ramach działalności punktu raz w tygodniu organizowane są integracyjne „Spotkania czwartkowe” dla niewidomych i słabowidzących. Biorą w nich udział członkowie związku z Zamościa i terenu województwa lubelskiego. Są to osoby dorosłe w przedziale wiekowym od 40 do 88 lat.

*Fot. 2. Punkt książki mówionej w Oddziale Polskiego Związku Niewidomych
Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.*

Uczestnicy spotkań bardzo chętnie przygotowują się do występów konkursowych (recytatorskich, wokalnych) i okolicznościowych. Prezentują skecze, monologi humoru ludowego, np. z okazji Dnia św. Andrzeja („andrzejki”), końca karnawału, a także konkursów o tematyce satyrycznej: „Dzień śmiechu i żartu”, „Radość — moja mała przyjaciółka”, „Uśmiechem serca otwieraj”. Od wielu lat, tradycyjnie w okresie Bożego Narodzenia odbywają się konkursy kolęd i pastorałek, organizowane pod różnymi hasłami: „Światłość nam zajaśniała”, „Bóg stał się Dzieckiem”, „Konkurs na najpiękniejszą kolędę”, „Kolędy mojego dzieciństwa”, „Wigilia u mojej mamy”...

Organizowanie konkursów służy nie tylko aktywizacji tego środowiska, lecz także popularyzacji, zachowaniu kultury regionalnej i narodowej, ponieważ ich uczestnikami są osoby pamiętające stare obrzędy i przyśpiewki ludowe dotyczące różnych uroczystości: „Niesiemy plon w ojców dom” — konkurs przyśpiewek i obrzędów dożynkowych, „Matuś, moja matuś, wydaj mnie za chłopca” — konkurs obrzędów i przyśpiewek weselnych.

Ulubioną tematyką konkursów jest patriotyzm i przeżycia wojenne uczestników spotkań. Działania te służą integracji tego środowiska, a także integracji między pokoleniami, wzmacniając więzy rodzinne — wnukowie pomagają słabowidzącym uczestnikom konkursu przy zbieraniu materiałów, zapisują ich wspomnienia z przeżyć wojennych. Rozwijają to patriotyzm i pogłębia wiedzę historyczną zarówno jednych, jak i drugich. Na szczególną uwagę zasługuje konkurs wokально-literacki twórczości regionalnej „Zamojszczyzna — moja mała ojczyzna”, zorganizowany w ramach jubileuszu 90-lecia Biblioteki Publicznej w Zamościu. Konkurs odbył się 26 maja 2011 r. Jego uczestnicy zaprezentowali przed zgromadzoną w świetlicy publicznością swoje programy, na które składały się piosenki, utwory literackie i przyśpiewki ludowe związane z Zamojszczyzną. Przekazywane treści i sposób wykonania dostarczyły ogromnych wzruszeń wykonawcom i słuchającym.

Fot. 3. Konkurs „Zamojszczyzna — moja mała ojczyzna” — 26.05.2011 r.
(świetlica PZN)

Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.

Obecnie przygotowwany jest konkurs literacki o ludziach wielkiego serca, których spotkaliśmy w życiu — „Śpieszmy się kochać ludzi”, który odbędzie się 14 czerwca 2012 r. Następny konkurs zaplanowany na ten rok ma tytuł „Czym chata bogata”. Będzie on polegał na wykonaniu w domu potrawy według starych przepisów kulinarnych. Degustacja w świetlicy Polskiego Związku Niewidomych przeplatana będzie ludową poezją o miłości do ziemi i tradycji.

Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych swoją opieką czytelniczną obejmuje wszystkie osoby niepełnosprawne (dzieci, młodzież, dorosłych), z różnych środowisk, ośrodków, instytucji, a także ludzi starszych i osoby niezrzeszone. Do nich wszystkich adresowane są konkursy plastyczne o zasięgu regionalnym. W roku 2012 przeprowadzono konkurs o tematyce przyrodniczej „Ptaki i zwierzęta to nasi przyjaciele”.

Z prac nagrodzonych i wyróżnionych w konkursach organizowane są wystawy, które służą promocji twórczości osób niepełnosprawnych. Budzą one podziw u osób zdrowych, ucząc ich tolerancji i szacunku dla każdego człowieka, a równocześnie integrują środowisko osób zdrowych i niepełnosprawnych.

Dzięki wsparciu finansowemu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów operacyjnych biblioteka organizowała konkursy literacko-plastyczne o zasięgu ogólnopolskim:

- „Strofy o porach roku” (2007); realizacja w ramach projektu „Książka inspiracją dla twórczości czytelników niepełnosprawnych — działania kulturalno-oświatowe PiMBP na rzecz rozwijania uzdolnień i promowania twórczości artystów niepełnosprawnych”,
- „W hołdzie wysokim drzewom i zielonej trawie” (2008); realizacja w ramach projektu „Praca z książką jako metoda psychoterapii — twórcze sposoby przekazywania jej treści przez czytelników niepełnosprawnych”,
- „Praca z książką jako metoda psychoterapii — twórcze sposoby przekazywania jej treści przez czytelników niepełnosprawnych”,
- „Najpiękniejsza historia świata. Nowy Testament w twórczości osób niewidomych i słabowidzących (2010); realizacja w ramach projektu „Najpiękniejsza historia świata. Biblia światłem ociemniałych”. Jego realizacji towarzyszyły konkurs i wydarzenia kulturalne: warsztaty „Ewangelia a życie codzienne niepełnosprawnych”, prowadzone przez Wojciecha Otrębskiego (KUL) i wykład otwarty ks. Cypriana Moryca (KUL) „Biblia inspiracją dla twórczości artystycznej dawniej i dziś”. Stworzyło to szansę pogłębienia wiedzy o Biblii i jej roli w życiu człowieka, zwłaszcza niepełnosprawnego oraz dało możliwość artystycznego wypowiedzenia się.

Pokłosiem wszystkich realizowanych projektów były wydawnictwa pokonkursowe, zawierające wszystkie nagrodzone i wyróżnione prace literackie i plastyczne.

Inną formą działania, które motywuje środowisko osób niepełnosprawnych do tworzenia i rozwijania swoich zdolności, są literackie spotkania niepełnosprawnych twórców z Zamościa i regionu. Odbývają się one dwa lub trzy razy w roku. Twórcy biorą w nich aktywny udział, czytając własne utwory. Dzięki możliwości twórczego

zaprezentowania się w środowisku utwory często pisane „do szuflady” mogą ujrzeć światło dzienne. Podzielenie się z innymi swoją twórczością owocuje podniesieniem własnej samooceny, co w wypadku osób niepełnosprawnych jest szczególnie ważne.

*Fot. 4. Spotkanie literackie niepełnosprawnych twórców — 19.10.2011 r.
(Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych)
Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.*

Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych organizuje również spotkania integracyjne, popularyzujące twórczość artystyczną i teatralną podopiecznych ośrodków edukacyjno-terapeutycznych z Zamościa i powiatu zamojskiego. Aktorami są osoby w różnym wieku, z różną niepełnosprawnością: porażeniem mózgowym, upośledzeniem umysłowym, głuchoniemi, niedowidzący, niemówiący i poruszający się na wózkach inwalidzkich. Różne są też sposoby przekazywania treści sztuk: werbalne i pozawerbalne (gestem, mimiką, językiem migowym i za pomocą urządzeń wspomagających mowę). Głównym celem spotkań teatralnych jest promowanie książki i rozwijanie aktywności twórczej wśród czytelników niepełnosprawnych, a także prezentowanie ich osiągnięć w środowisku ludzi zdrowych. Jest to ważne zwłaszcza dla młodzieży i dzieci, które uczą się w ten sposób akceptacji i tolerancji. Dlatego też uczestnikami spotkań są zarówno osoby niepełnosprawne, jak i zdrowe.

Imprezami integracyjnymi, organizowanymi w Galerii Ekslibris Książnicy Zamojskiej, są także koncerty muzyczno-wokalne. Gromadzą one osoby niepełnosprawne i zdrowe: koncert poezji śpiewanej „Pamięci Marka Grechuty” w wykonaniu niewidomego artysty Mirosława Berbeckiego, koncert piosenek w wykonaniu zespołu wokalnego Meteor, skupiający młodzież z Warsztatu Terapii Zajęciowej i Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego przy ul. Orlicz-Dreszera w Zamościu, koncert piosenek patriotycznych w wykonaniu chóru Sitanianie z okazji podsumowania konkursu „Historia może być pasją” i koncert wiosenny z okazji podsumowania konkursu „Ptaki i zwierzęta to nasi przyjaciele” w roku 2012.

Fot. 5. Koncert wiosenny w wykonaniu chóru *Staniecie* — 21.03.2012 r.
(Galeria *Exlibris* Książnicy Zamojskiej)
Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.

Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych Książnicy Zamojskiej dla swoich czytelników organizuje także spotkania autorskie z pisarzami i ciekawymi ludźmi. Odbyły się m.in. spotkania z Violetą Piasecką, Zbigniewem Dmitrocią, Janem Longinem Okoniem, a także z podróżniczką Ewą Będziejewską-Gruszką. Na zakończenie „Wiosny Teatralnej Niepełnosprawnych” gościła w Książnicy aktorka Olsztyńskiego Teatru Lalek, Anna Sylwia Kukułowicz, absolwentka Warszawskiej Akademii Teatralnej, Wydziału Sztuki Lalkarskiej w Białymstoku.

Szczególnie ważne są spotkania z twórcami, którzy pomimo swojej niepełnosprawności spełniają marzenia i odnoszą sukcesy. Taką osobą jest niewidomy poeta Szczepan Karaś z Łęcznej k. Lublina, który w dorobku twórczym ma tomik poezji *Do Przyjaciela*. Pomimo porażenia mózgowego ćwiczy karate, jeździ na nartach i ukończył Szkołę Muzyczną im. T. Szeligowskiego w klasie fortepianu. Swoją osobowością, determinacją i siłą charakteru wzbudził podziw wśród uczestników spotkania.

W roku 2011 podczas seminarium „Budowanie przyjaznego świata dla osób niepełnosprawnych”, poświęconemu szczególnie osobom z dysfunkcją wzroku, miała swoje pierwsze spotkanie autorskie 19-letnia niepełnosprawna, początkująca pisarka, Katarzyna Krupa (ps. Karina Pomorska), autorka: *W kajdanach miłości, Róże wśród mgły...*

*Fot. 6. Spotkanie autorskie z Katarzyną Krupą — 28.09.2011 r.
(sala konferencyjna Książnicy Zamojskiej)
Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.*

W Książnicy odbywają się także spotkania przybliżające problemy osób niemówiących. Pierwsze z nich przebiegało pod hasłem „Komunikacja dzieci niemówiących za pomocą urzędzeń wspomagających”. Dla zilustrowania osiągnięć w tej dziedzinie niemówiące dzieci przedstawiły inscenizację „Katar”. Kolejne spotkanie odbywało się pod hasłem „Otwórzmy drzwi zamkniętego świata dzieci niemówiących”. Towarzyszyła mu wystawa książek i pomocy metodycznych, przystosowanych do nauki i ułatwiających kontakt z dziećmi niemówiącymi. Dzieci niemówiące wzbogaciły spotkanie zaprezentowaniem inscenizacji „Kot w butach”. W ubiegłym roku spotkanie przebiegało pod hasłem „Twórczość artystyczna jako forma komunikacji i współpracy dzieci, młodzieży i dorosłych”. Dzieci ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego zaprezentowały inscenizację „Szewczyk Dratewka”. Uczestnikami tych spotkań były dzieci zdrowe od przedszkola po młodzież studiującą.

Fot. 8. „Szewczyk Dratewka” w wykonaniu dzieci niemówiących ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego — 7.12.2011 r. (Galeria Exlibris)

Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.

Dla dzieci z umiarkowanym i głębokim upośledzeniem prowadzone są zajęcia terapeutyczne literacko-plastyczne, we współpracy z nauczycielami terapeutami z Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego. Zajęcia pomagają im zrozumieć zmiany zachodzące w świecie przyrody, rozwijają ich zdolności poznawcze i manualne. Na rok 2012 zaplanowane są zajęcia na temat: „Wakacje moich marzeń” i „Symbole Świąt Bożego Narodzenia”.

Fot. 7. „Co jesień niesie w koszyku” — zajęcia z dziećmi z Ośrodka Rehabilitacyjno-Edukacyjno-Wychowawczego — 28.10.2011 r. (Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych)

Źródło: zbiory Ośrodka Czytelnictwa Niepełnosprawnych.

Przedstawione przykłady animacji czytelnictwa osób niepełnosprawnych nie wyczerpują wszystkich form działalności, jaką prowadzi Ośrodek Czytelnictwa Niepełnosprawnych. Wybrane zostały te, które najbardziej motywują osoby niepełnosprawne do uczestniczenia w kulturze, jej tworzeniu, a także przyczyniają się do przeciwdziałania ich społecznemu wykluczeniu. Pokazywanie świata przeżyć osób niepełnosprawnych w ich działaniach twórczych wzbogaca także świat przeżyć osób zdrowych. Ma ogromny wpływ na ich zachowanie, uczy tolerancji i akceptacji; szczególnie jeżeli chodzi o zachowanie, rozwój emocjonalny dzieci i młodzieży.

W pracy i kontaktach z osobami niepełnosprawnymi najważniejsza jest serdeczność i szczerść. Kiedy czują one akceptację i zainteresowanie tym, co robią, otwierają się, pokazując wewnętrzne piękno i niezwykle bogate pokłady twórczych możliwości. Kluczem do wszystkich serc jest dobroć człowieka, która pokonuje wszelkie bariery psychologiczne. Czeka ją na nią wszyscy, a szczególnie osoby niepełnosprawne.